

Търново превъзхождало всички български градове и по голѣмината си, и по богатството си и по своитѣ отчастъ природни, отчастъ изкуствени укрепления. Ето защо турцитѣ нападнали най-напредъ този именно центъръ на българския животъ. За последнитѣ часове на древния царски престолень градъ дълго време бѣха познати само нѣкои отдѣлни лаконически бележки въ руски и сръбски лѣтописи. Едва преди три години рускиятъ архимандритъ Леонидъ откри похвалното слово на патриарха Евтимия, съставено отъ съвременника Григорий Цамблакъ отъ Търново, което, въпрѣки голѣмата си натруфеностъ, е извъредно цененъ изворъ²⁶.

Презъ пролѣтъта 1393 г. Баязидъ събралъ азиатскитѣ си войски, преминалъ презъ Хелеспонтъ и ги съединилъ тука съ западнитѣ си войски; между тѣхъ вѣроятно сж били нѣкои християнски владѣтели отъ Македония. Той повѣрилъ главното командуване на своя синъ Челеби²⁷ и му заповѣдалъ да тръгне къмъ Търново. Неочаквано градътъ бива обкръженъ отъ вси страни. Турцитѣ заплашили гражданитѣ съ пожаръ и смъртъ, ако не се предадатъ. При все това Търново било презето само съ атака и то следъ тримесечна обсада, откъмъ сегашния Хисаръ²⁸, на 17 юлий 1393г.²⁹. „Веднага, покъртително описва Цамблакъ, изгониха отъ църквитѣ свещеницитѣ, а на тѣхно мѣсто поставиха безсрамни хора; въ ржцетѣ на чужденцитѣ попадна кивотътъ на Завета, а таинствата хвърлиха на кучетата“. Патриаршата църква Възнесение Христово била преобърната въ джамия; останалитѣ пъкъ църкви претърпѣли сжщата участъ, или били обърнати на бани и конюшни. Мощитѣ на светцитѣ били изхвърлени и изгорени. Всички дворци и черкви на Трапезица били опожарени и срутени до основи. Сжщата участъ постигнала и царскитѣ дворци на Царевецъ, обаче стенитѣ и кулитѣ имъ стърчели чакъ до XVII вѣкъ.

Въ отсъствието ва царъ Шишмана, който се мжчелъ да се противопостави на турцитѣ на друго мѣсто, главното лице въ града билъ Евтимий. Мжжествено тръгналъ той самъ къмъ стана на турцитѣ, за да смекчи гнѣва на повелителя на варваритѣ. Когато Баязидовиятъ синъ видѣлъ патриарха да се приближава къмъ него неустрашимъ и съ такова спокойствие, като че ли всички ужаси отъ войната сж били само стенни изображения, той станалъ, любезно го посрещналъ, предложилъ му да седне, изслушалъ молбитѣ му, обаче изпълнилъ много малко отъ обещанията си. Изгоненъ отъ патриаршеския си домъ на Царевецъ, Евтимий се пренесълъ въ църквата подъ височината, която църква била посветена „на име Врѣховнихъ“ (т. е. на апостолитѣ Петъръ и Павелъ, сега съборна църква), и се стараелъ да ободрява гражданитѣ съ благи думи и утѣхи.

Градскиятъ комендантъ, когото Челеби оставилъ, „произвелъ буря, още по-силна и по-ужасна отъ първата, само при спомена за която езикътъ се свива и трѣпки побиватъ цѣлото тѣло“. Съ коварство се отървалъ той отъ храбритѣ и воинствени българи, защото знаелъ добре, че само мъртви тѣ ще сж безопасни за него и ще го оставятъ на мира. Той свикалъ въ черква всички видни граждани и боляри подъ предлогъ, че иска да се съветва съ тѣхъ за нѣкакви общи работи. Когато тѣ, безъ нищо до подозиратъ, се събрали, почнало се предателско клане. Ни старъ, ни младъ не билъ пощадени, пъкъ и никой не молилъ за милостъ. Загинали всички — всичко 110 мжченици. Цѣлиятъ подъ на черквата билъ залѣнъ съ кръвъ, а труповетѣ били изхвърлени за храна на птицитѣ небесни³⁰.

Евтимий билъ затворенъ въ тъмница. Пашата заповѣдалъ да му снематъ духовнитѣ одежди, да го отведатъ „надъ стѣну града“ и тамъ публично да го обезглавятъ, та всички да видятъ смъртъта на неустрашимия църко-